

SPIS TREŚCI

Do Czytelnika – Ziemowit Włodarski / 11

- Poznajmy się wzajemnie / 11
- Autorzy / 11
- Potencjalni Czytelnicy / 13
- Łączy nas to, że nauczamy / 13
- Spróbujmy współdziałać / 14
- Mamy jeden cel / 14
- Grożą nam podobne niebezpieczeństwa / 15
- Perspektywę stanowią obustronne korzyści / 16
- Psychologia może być przydatna nauczycielowi / 16
- Proponowany zakres treści / 17
- Sposób studiowania / 20

1. Sytuacja nauczania i wychowania – Ziemowit Włodarski / 22

- 1.1. Charakterystyka oddziaływań pedagogicznych / 23
 - 1.1.1. Nauczanie / 24
 - 1.1.2. Wychowanie / 25
 - 1.1.3. Kształcenie / 26
- 1.2. Związek nauczania z wychowaniem / 27
 - 1.2.1. Nierozłączność oddziaływań / 27
 - 1.2.2. Wspólne cechy / 29
 - 1.2.3. Podłoże / 31
 - 1.2.3.1. Jednostka jako podmiot / 31
 - 1.2.3.2. Uczenie się / 32
- 1.3. Proces i czynność uczenia się / 33
 - 1.3.1. Istota uczenia się / 34
 - 1.3.2. Powszechność występowania / 36
 - 1.3.3. Znaczenie w życiu jednostki / 38
- 1.4. Podstawowa funkcja nauczyciela / 40
 - 1.4.1. Organizowanie uczenia się innych osób / 40
 - 1.4.2. Stymulowanie rozwoju / 42
- 1.5. Osiągnięcia rozwojowe uczniów podstawowym wskaźnikiem skuteczności oddziaływań pedagogicznych / 44
- Pytania / 47
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 47
- Zadania do wykonania / 48

2. Różne poziomy działań człowieka – Ziemowit Włodarski / 49

- 2.1. Aktywność jednostki wyrazem jej osiągnięć rozwojowych / 50
- 2.2. Rodzaje działań / 51
- 2.3. Elementy dawne i nowe w zachowaniu jednostki / 53
 - 2.3.1. Rozpoznawczo-reprodukcyjne zachowanie przystosowawcze / 53
 - 2.3.1.1. Zachowanie opierające się na mechanizmach odruchowo-bezwarunkowych / 55
 - 2.3.1.2. Zachowanie opierające się na mechanizmach odruchowo-warunkowych / 57
 - 2.3.1.3. Zachowanie opierające się na mechanizmach reakcji jednorazowych / 61
 - 2.3.2. Aktywność twórcza – jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa / 65

- 2.4. Występowanie elementów dawnych i nowych w złożonym działaniu człowieka / 67
- 2.4.1. Niewystarczalność podziałów dychotomicznych / 68
- 2.4.2. Próba ogólnej taksonomii efektów uczenia się / 70
- 2.5. Rezultaty kształcenia / 76
- Pytania / 78
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 79
- Zadania do wykonania / 79
- 3. Determinanty uczenia się – Ziemowit Włodarski / 82**
- 3.1. Właściwości podmiotu / 83
- 3.1.1. Cechy rozwojowe jednostki / 83
- 3.1.1.1. Uczenie się dzieci do okresu przedszkolnego włącznie / 84
- 3.1.1.2. Uczenie się dzieci i młodzieży w wieku szkolnym / 91
- 3.1.1.3. Uczenie się osób dorosłych / 94
- 3.1.2. Cechy indywidualne jednostki / 100
- 3.1.2.1. Inteligencja / 101
- 3.1.2.2. Zdolności specjalne / 104
- 3.1.2.3. Zainteresowania / 106
- 3.1.2.4. Nastawienia / 108
- 3.1.2.5. Styl poznawczy / 111
- 3.1.2.6. Poziom aspiracji / 113
- 3.1.2.7. Motywy uczenia się / 115
- 3.2. Czynniki sytuacyjne / 118
- 3.2.1. Sytuacja poprzedzająca uczenie się / 119
- 3.2.1.1. Ogólna aktywność podmiotu / 119
- 3.2.1.2. Uczenie się innych treści – transfer pozytywny i negatywny / 120
- 3.2.2. Sytuacja w czasie uczenia się / 122
- 3.2.2.1. Warunki zewnętrzne / 123
- 3.2.2.2. Sposoby dochodzenia do nowych treści i zapoznawania się z nimi / 124
- 3.2.2.3. Sposoby przyswajania nowych treści i utrwalania / 127
- 3.2.3. Sytuacja następująca po uczeniu się / 132
- 3.2.3.1. Wykonywane czynności / 133
- 3.2.3.2. Uczenie się innych treści – ułatwienie i hamowanie retroaktywne / 134
- Pytania / 137
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 138
- Zadania do wykonania / 139
- 4. Rozwój ontogenetyczny człowieka – Anna Matczak / 141**
- 4.1. Kierunki rozwoju psychicznego / 142
- 4.2. Ogólna charakterystyka przebiegu zmian rozwojowych / 148
- 4.3. Stadia rozwoju / 152
- 4.4. Czynniki rozwoju / 155
- 4.4.1. Zewnętrzne warunki aktywności / 157
- 4.4.2. Wewnętrzne warunki aktywności / 161
- Pytania / 165
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 165
- Zadania do wykonania / 166
- 5. Rozwój procesów poznawczych – Anna Matczak / 167**
- 5.1. Zmiany rozwojowe w zakresie odbierania wrażeń / 167
- 5.2. Rozwój czynności spostrzegania / 171
- 5.2.1. Doskonalenie się analizy i syntezy spostrzeżeniowej / 172
- 5.2.2. Wzrost dowolności procesu spostrzegania / 178
- 5.2.3. Oddziaływania stymulujące rozwój spostrzegania / 180
- 5.3. Rozwój myślenia / 181
- 5.3.1. Materiał myślenia na kolejnych etapach rozwoju / 183
- 5.3.2. Charakterystyka operacji umysłowych / 187
- 5.3.3. Wzrost autonomii myślenia / 192
- 5.3.4. Zmiana sposobu rozwiązywania problemów / 194
- 5.3.5. Rola nauczania w rozwoju myślenia / 196
- 5.4. Rozwój pamięci / 201

5.4.1. Główne kierunki zmian / 203

5.4.2. Oddziaływania stymulujące rozwój pamięci / 205

Pytania / 207

Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 208

Zadania do wykonania / 208

6. Rozwój mowy – *Anna Matczak* / 210

6.1. Rozwój słownictwa i artykulacji / 212

6.2. Gramatyzacja mowy / 217

6.3. Funkcje mowy dziecka / 219

6.4. Rola oddziaływań społeczno-wychowawczych w rozwoju mowy / 222

Pytania / 228

Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 228

Zadania do wykonania / 229

7. Rozwój emocjonalny – *Anna Matczak* / 230

7.1. Czynniki wywołujące emocje / 232

7.2. Różnicowanie się i wzrost trwałości reakcji emocjonalnych / 237

7.3. Formy przejawiania się emocji / 240

7.4. Wpływ emocji na działanie / 245

Pytania / 250

Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 251

Zadania do wykonania / 251

8. Rozwój społeczny – *Anna Matczak* / 253

8.1. Rozwój percepcji społecznej jako podstawa różnicowania się zachowań społecznych / 254

8.2. Rozwój kontaktów społecznych / 263

8.3. Rozwój społeczny jako proces socjalizacji / 271

Pytania / 276

Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 277

Zadania do wykonania / 277

9. Rozwój osobowości – *Anna Matczak* / 279

9.1. Kształtowanie się obrazu świata i własnej osoby / 280

9.2. Rozwój systemu motywacyjnego / 290

9.2.1. Powstawanie i rozwój podstawowych potrzeb / 290

9.2.2. Kształtowanie się motywacji związanej z systemem poznawczym / 297

Pytania / 301

Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 301

Zadania do wykonania / 301

10. Podstawowe osiągnięcia rozwojowe w poszczególnych okresach – *Anna Matczak* / 303

10.1. Niemowlęstwo / 303

10.2. Wiek poniemowlęcy / 306

10.3. Wiek przedszkolny / 309

10.4. Młodszy wiek szkolny / 312

10.5. Wiek dorastania / 315

Pytania / 320

Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 320

Zadania do wykonania / 321

11. Różnice indywidualne – *Anna Matczak* / 322

11.1. Ogólne uwagi na temat sposobu opisywania różnic indywidualnych / 323

11.2. Zróżnicowanie indywidualne możliwości / 326

11.2.1. Zdolności / 327

11.2.1.1. Poglądy na strukturę i genezę zdolności / 327

11.2.1.2. Diagnostyka zdolności / 332

11.2.2. Cechy temperamentu / 344

11.2.2.1. Podstawowe cechy temperamentu i ich geneza / 345

- 11.2.2.2. Rola temperamentu w działaniu / 348
- 11.2.2.3. Diagnoza temperamentu / 350
- 11.3. Różnicowanie indywidualne preferencji / 354
 - 11.3.1. Preferencje dotyczące kierunku i rodzaju działania / 354
 - 11.3.2. Preferencje dotyczące sposobu działania / 358
 - 11.3.2.1. Indywidualny styl działania / 359
 - 11.3.2.2. Style poznawcze / 362
- 11.4. Różnice indywidualne a oddziaływania dydaktyczno-wychowawcze / 367
- Pytania / 371
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 372
- Zadania do wykonania / 372

12. Nauczanie i wychowanie jako stymulacja rozwoju – *Anna Matczak* / 373

- 12.1. Aktywność jako przedmiot oddziaływań stymulujących rozwój / 375
- 12.2. Rozwojowe wyznaczniki podatności na oddziaływanie / 377
- 12.3. Znaczenie rozwojowe podstawowych typów działalności człowieka / 380
 - 12.3.1. Zabawa / 380
 - 12.3.2. Nauka / 383
 - 12.3.3. Praca / 387
- Pytania / 389
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 390
- Zadania do wykonania / 390

13. Determinanty skuteczności nauczania i wychowania – *Ziemowit Włodarski* / 391

- 13.1. Internalizacja norm społecznych / 392
- 13.2. Aktywizacja poznawcza uczniów / 394
- 13.3. Styl oddziaływań wychowawczo-dydaktycznych / 398
 - 13.3.1. Znaczenie konsekwencji i jednolitego systemu zasad / 398
 - 13.3.2. Autokratyczny, demokratyczny i liberalny sposób postępowania / 400
 - 13.3.3. Jedno-, dwu- i wielokierunkowe porozumiewanie się w grupie / 403
- 13.4. Ocenianie / 407
 - 13.4.1. Różnorodność wzmocnień i ich znaczenie w uczeniu się / 407
 - 13.4.2. Funkcje ocen w nauczaniu / 410
 - 13.4.3. Przedmiot oceny szkolnej / 412
 - 13.4.4. Sposób dokonywania oceny / 415
 - 13.4.5. Subiektywność ocen nauczycielskich i zagadnienie ich obiektywizacji / 418
- 13.5. Dostosowywanie oddziaływań do właściwości podmiotu / 421
 - 13.5.1. Uwzględnianie poziomu rozwojowego jednostki / 421
 - 13.5.2. Uwzględnianie cech indywidualnych / 423
- 13.6. Koncepcje nauczania aktywizującego / 427
 - 13.6.1. Nauczanie problemowe / 428
 - 13.6.2. Nauczanie programowe / 429
 - 13.6.3. Nauczanie stymulujące rozwój jednostki / 431
- 13.7. Osobowość wychowawcy-nauczyciela / 432
- Pytania / 435
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 436
- Zadania do wykonania / 437

14. Trudności w nauczaniu i wychowaniu – *Ziemowit Włodarski* / 439

- 14.1. Znaczenie problemu / 440
- 14.2. Różnorodne przejawy trudności / 441
- 14.3. Wzajemny związek trudności wychowawczych z trudnościami w uczeniu się / 443
 - 14.3.1. Wspólne podłoże / 444
 - 14.3.2. Podobne konsekwencje / 445
 - 14.3.3. Sprężenie w narastaniu / 446
- 14.4. Trudności w uczeniu się / 447
 - 14.4.1. Przyczyny / 447
 - 14.4.2. Rodzaje / 450
 - 14.4.2.1. Trudności związane z czynnikami ekonomiczno-społecznymi / 450
 - 14.4.2.2. Trudności związane z właściwościami ucznia / 452

- 14.4.2.3. Trudności związane z niekorzystnymi oddziaływaniami / 456
 - 14.4.2.3.1. Niedomagania systemu oświatowego / 456
 - 14.4.2.3.2. Nierespektowanie ogólnych zasad / 457
 - 14.4.2.3.3. Wadliwe założenia tradycyjnej dydaktyki / 458
 - 14.4.2.3.4. Błędy w postępowaniu / 459
- 14.4.3. Sposoby zapobiegania i likwidacji / 462
- 14.5. Trudności wychowawcze / 463
 - 14.5.1. Przyczyny / 464
 - 14.5.2. Rodzaje / 469
 - 14.5.3. Sposoby zapobiegania i likwidacji / 474
- 14.6. Perspektywy unikania trudności w nauczaniu i wychowaniu / 476
 - 14.6.1. Postulaty i ograniczenia w ich realizacji / 477
 - 14.6.2. Podwyższanie kwalifikacji pedagogicznych i psychologicznych społeczeństwa / 477
- Pytania / 479
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 479
- Zadania do wykonania / 480

Posłowie – *Ziemowit Włodarski* / 482

- Znaczenie samopoznania w pracy pedagogicznej / 483
- Użyteczność informacji o sobie / 484
- Sposoby poznawania samego siebie / 488
- Możliwości wykorzystywania informacji o sobie w nauczaniu i wychowaniu / 491
- Jak studiować psychologię? / 496
 - Wiedza o uczniu / 497
 - Wiedza o samym sobie / 499
 - Wiedza o wzajemnych interakcjach w sytuacji nauczania i wychowania / 500
- Pytania / 502
- Zagadnienia do przemyślenia i dyskusji / 502
- Zadania do wykonania / 503

Bibliografia / 505